

Expo

Ucraina așa cum am cunoscut-o

de Mihai MURARIU

În data de 7 martie 2023 a fost inaugurată, la Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran” din Timișoara, expoziția „Cărțile Ucrainei”. Pe fondul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei, Biblioteca Centrală Universitară pune la dispoziția cititorilor un bogat material info-documentar despre țara vecină. Expoziția a fost structurată pe mai multe secțiuni, dedicate istoriei mai vechi sau recente, etnografiei și literaturii ucrainene, precum și relațiilor dintre România și Ucraina. Acest text reproduce conținutul intervenției mele, în calitate de invitat, la deschiderea expoziției.

Am cunoscut Ucraina pentru prima dată în cărțile copilăriei. Frânturi de realitate și descrieri fantastice, târâmurii înșorite și tășuri însângerate, iar dincolo de toate, promisiunea îndepărtată a mării. Să urmărești evoluția regiunii care a ajuns să se numească Ucraina este mereu un prilej de fascinație. O regiune vastă a contrastelor, la marginea stepei eurasiatice, marcată de unitate culturală și descentralizare politică, de cultură înaltă și de conflicte sângeroase. Ai în față o istorie de o densitate aproape copleșitoare – moștenirea popoarelor nomade sau semi-nomade ale Antichității, prezența varegilor scandinavi, creștinarea și amestecul lor cu triburi slave și turanice, statele succesoare ale Kievului, dominația mongolă, lupta cazacilor pentru libertate sau autonomie, integrarea în imperiul țarist, în Uniunea Sovietică, apoi, în final, independența și tranziția dificilă spre un prezent marcat de conflict. Ai apoi cazul culturii ucrainene, formată de-a lungul a secole de transformări sociale, revendicată și reinterpretată de către noi generații în funcție de provocările majore cu care se confruntau atunci. Ce rămâne însă este nucleul dur, prins între ambiția imperială moscovită, presiunea turco-tătară și proiectul – pe rând atractiv și periculos – al republicii polono-lituaniene, care a pierdut ocazia să integreze

rutenii din Ucraina premodernă ca un al treilea stâlp al statului în secolul al XVI-lea. Lipsiți de capacitatea de a rezista militar, ucrainenii aleg să reziste prin cultură – limbă, religie, artă – iar acest lucru le oferă atât continuitate, cât și o anumită diferențiere crescândă față de centrul imperial din Moscova. În același timp, când vine vorba de spațiile culturale ucrainene și românești, putem vorbi de mai multe zone de contact, acestea favorizând circulația ideilor, cât și, mai mult sau mai puțin, a rezistenței față de proiectele imperiale. Iar imperiile, de-a lungul timpului, au fost marcate de provocări, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

Poate fi tentant să definești conceptul de război drept o antiteză a culturii sau o aberație irațională, o manifestare a distrugerii fără sens, în special în secolul XXI. Numărul secolului nostru însă este atât - doar un număr. Războaiele însă reprezintă realități și obiective politice, iar armatele care le permit existența, așa cum sunt ele strânse laolaltă printr-un amestec de suferință, curaj și fatalism, reprezintă doar o altă fațetă, străveche, a culturii umane.

Pentru ucraineni, războiul este prezentat ca începând din 2014, cu invazia Crimeii și a regiunilor estice, un conflict cu momente de intensificare și de acalmie, intrat într-o fază decisivă în 2022. Pentru majoritatea europenilor,

evenimentul a fost un semnal de alarmă, dar și un moment de redefinire, când societățile europene și-au început reorientarea către Istorie și lecțiile sale, uneori mai puțin plăcute, dar necesare. Pentru Sudul Global – în mare măsură arată un decalaj în care multe țări percep conflictul și actorii implicați. Astfel, Rusia poate fi uneori percepută din America de Sud până în Africa drept o forță anti-imperialistă, iar Occidentul drept o forță perpetuu imperialistă. Realitatea este una diferită. Statul rusesc, prin propria logică istorică și politică, a rămas în continuare în mod

esențial un imperiu continental fixat pe împingerea granițelor cât mai departe de centru, în timp ce statele occidentale – cu tot trecutul lor – au abandonat în mare măsură politicile imperiale tradiționale.

Războiul a însemnat un mare val de refugiați, în general fiind vorba de femei, copii sau bărbați prea bătrâni pentru a lupta. Efectele acestei migrații vor fi profunde, atât pentru statele Uniunii Europene, cât și pentru ucrainenii înșiși. Interacțiunile sociale și culturale vor însemna o transformare, o intensificare a activității diasporei ucrainene – de exemplu, există o comunitate ucraineană puternică, vie, în județul Timiș, în municipiul Lugoj, unde Liceul Teoretic „Julia Hașdeu” are o linie de studiu în limba ucraineană care a fost creată cu mai mulți ani înainte de conflict.

Astfel, relațiile româno-ucrainene - care au avut o istorie complicată - au câștigat un mare potențial pentru cooperare, în special acum, în acest război, poate cel mai important al generației noastre. Este dificil de spus în ce măsură va fi afectată cultura ucraineană pe termen lung de acest conflict, la fel cum este dificil de identificat sfârșitul războiului în acest moment. Acestea fiind spuse, rămânem cu o probabilitate sau poate chiar cu o certitudine - și anume că, la finalul acestui conflict, Ucraina va putea marca întoarcerea, după o lungă absență, în Familia europeană.

Trei decenii de memorie. Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței

de Mihai A. PANU

Anul acesta publicul interesat din România a putut participa la o serie de evenimente organizate de Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței în colaborare cu diverși parteneri instituționali în mai multe orașe importante ale țării. Evenimentele marchează împlinirea a 30 de ani de la începuturile Memorialului, în anii de după Revoluția din 1989. Apariția și dezvoltarea Memorialului (care de fapt reprezintă o întreagă infrastructură ce cuprinde Muzeul de la Sighet și Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului) sunt indelebil legate de numele a doi mari intelectuali ai României contemporane și totodată două conștiințe civice puternice: Ana Blandiana și Romulus Rusan. Eforturile lor neobosite au dat sens și consistență întregului proiect și i-au popularizat obiectivele nu doar în România ci și în străinătate.

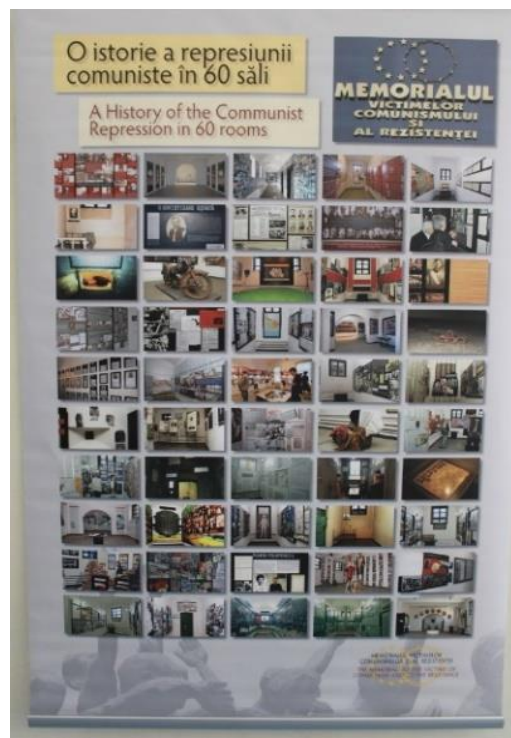
Parte integrantă a evenimentelor despre care vorbeam mai sus a fost expoziția tematică, dedicată represiunii comuniste și ipostazelor concrete ale acesteia în spațiul românesc. O astfel de expoziție nu avea cum să ocolească orașul Timișoara, epicentru al aspirațiilor pentru libertate care și-au găsit expresia în Revoluția din decembrie 1989. Astfel, la data de 07 iunie a.c. Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran”, la inițiativa conducerii acesteia, a organizat vernisajul expoziției intitulate „Trei decenii de memorie. Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței”. Alături de publicul interesat, aflat în număr mare la eveniment, s-au aflat Ana Blandiana care a vorbit cu pasiune și convingere despre importanța infrastructurii memoriei în societăți care au experimentat episoade totalitare, Smaranda Vultur care a făcut o binevenită contextualizare ideatică și directorul general al instituției gazdă, istoricul Vasile Docea, care a rostit cuvântul de bun-venit și a moderat discuțiile ulterioare. Printre participanții la eveniment s-au aflat persoane care au trăit plener și nemijlocit experiența totalitară dar și mulți tineri, semn că generația tânără, mai ales în cercurile studențești, nu este complet insensibilă față de

problematica memoriei și istoria comunismului românesc.

Astăzi, la peste 30 de ani de la căderea regimului comunist, opinia publică nu mai resimte atât de acut suflul teribil al fenomenului totalitar și nici nu mai pare dispusă la minime exerciții ale neuitării. Postcomunismul românesc, cu multele lui nuanțe eclecticice, dublat de interminabila tranziție, au dus adesea opinia publică și mentalul colectiv într-o zonă nefastă a ceea ce putem numi „contra-memorie”, de fapt un bagaj de atitudini ce se înscriu în logica amneziilor comode, a defetismului axiologic și, poate cel mai periculos, a falselor nostalgii. Această stare de fapt are preponderent cauze sistemice și este de așteptat ca ea să nu se schimbe pe termen lung. Dimpotrivă, în lipsa unor inițiative (asumate public și girate de instituțiile statului) menite să faciliteze condițiile pentru o cultivare adecvată a memoriei istorice recente, clivajul între prezent și trecut va continua să se adâncească. În linii mari ar fi nevoie de două seturi generale de măsuri. În primul rând, ar trebui să se discute tot mai des și cu maximă responsabilitate despre dezvoltarea unei infrastructuri publice dedicată memoriei colective (precum muzeele tematice) și, în subsidiar, despre sprijinirea inițiativelor private dedicate conservării nealterate măcar a unor secvențe de interes major din trecutul totalitar comunist. În al doilea rând, devine mai importantă ca oricând, promovarea timpurie în sistemul de învățământ a unei culturi istorice autentice, în mod necesar de factură critică, demistificatoare și neînregimentată ideologic.

La peste 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 România pare că ezită continuu în fața asumării deschise a istoriei sale recente. Se prea poate să existe și o cultură locală a distanțării (terapeutice) față de perioade traumatice din trecut, însă istoria nu trebuie văzută ca o arheologie a traumei (în sensul dureros al actualizării ei), ci mai degrabă ca un proces de facilitare a cauzelor și consecințelor unor asemenea

patologii, fără însă a ocoli ipostazele concrete. Despre acestea din urmă ar trebui să se discute asumat întrucât ideologiile totalitare, dincolo de manifestările lor la nivel macro și dincolo de marile dezechilibre pe care le-au produs la nivel social, politic sau economic, s-au manifestat cu maximă intensitate asupra existenței individului, distrugând destine și suprimând vieți. Acesta este un aspect central în orice investigație sistematică a trecuturilor totalitare. Nu doar România a fost victima ideologiei, ci și românii. Victimele comunismului au nume și prenume, iar cunoașterea și recunoașterea lor reprezintă un exercițiu absolut necesar de igienă etică.

Pe termen lung devine neîndoios faptul că valorizarea memoriei prin readucerea în prim plan a culturii istorice ține, până la urmă, și de o firească poziționare comunitară pe orbita unor repere valorice împărtășite de orice societate deschisă.